

หมวดที่ 8

เค้าโครงเรื่อง

ผู้พิพากษาที่ทำการพิจารณาพิพากษาคดี

สาระสำคัญ

1. เหตุคัดค้านผู้พิพากษาที่ทำการพิจารณาพิพากษาคดี
2. วิธีคัดค้านผู้พิพากษาที่ทำการพิจารณาพิพากษาคดี
3. ผลของการคัดค้านผู้พิพากษาที่ทำการพิจารณาพิพากษาคดี

วัตถุประสงค์การเรียนรู้

เมื่อนักศึกษาได้ศึกษาหมวดที่ 8 นี้แล้ว ทำให้นักศึกษา

- (1) ทราบถึงเหตุคัดค้านผู้พิพากษาที่ทำการพิจารณาพิพากษาคดีว่ามีอะไรบ้าง
- (2) ทราบถึงวิธีการคัดค้านผู้พิพากษาที่ทำการพิจารณาพิพากษาคดีที่จะต้องทำ

อย่างไร

- (3) ได้ทราบว่าเมื่อมีการคัดค้านผู้พิพากษาที่ทำการพิจารณาพิพากษาคดีแล้ว

ผลจะเป็นอย่างไร

หมวดที่ 8

ผู้พิพากษาที่ทำการพิจารณาพิพากษาคดี

ตามประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความแพ่ง มาตรา 1 (1) บัญญัติว่า “ศาล” หมายความว่า ศาลยุติธรรมหรือผู้พิพากษาที่มีอำนาจพิจารณาพิพากษาคดีแพ่ง จะเห็นว่า “ศาล” นั้นหมายถึงที่ทำการศาลประการหนึ่ง และผู้พิพากษาที่มีอำนาจพิจารณาพิพากษาคดีอีกประการหนึ่ง เมื่อมีคดีขึ้นมาสู่ศาลใด ผู้พิพากษาซึ่งได้รับแต่งตั้งให้ประจำศาลนั้นจึงมีอำนาจพิจารณาคดีนั้นได้ บางคดีผู้พิพากษานายเดียวกึ่งหนึ่งพิจารณาคดีได้ บางคดีจะต้องมีผู้พิพากษานั่งพิจารณาคดีถึง 2 คน จึงครบองค์คณะ

เมื่อผู้พิพากษาเป็นผู้มีอำนาจในการพิจารณาพิพากษาคดีที่ขึ้นมาสู่ศาล ผู้พิพากษาที่ทำการพิจารณาพิพากษาคดีนั้นจึงต้องทำตนให้ปราศจากอคติอันได้แก่ความลำเอียงทั้ง 4 ประการ คือ มีฉันทาคติ ความลำเอียงเพราะรัก โทษาคติ ความลำเอียงเพราะโกรธ โมหาคติ ความลำเอียงเพราะขลาหรือหลง และภยาคติ ความลำเอียงเพราะกลัว ทั้งนี้ ก็เพื่อได้กระทำตนให้เป็นกลางจริง ๆ ไม่เข้าข้างฝ่ายใดฝ่ายหนึ่ง อันจะทำให้เกิดความยุติธรรมแก่คู่ความได้อย่างแท้จริง เพราะถ้าผู้พิพากษามีอคติอย่างใดอย่างหนึ่งเข้าครอบงำเสียแล้ว การวินิจฉัยคดีก็อาจเอนเอียงไม่ตั้งอยู่บนรากฐานแห่งความยุติธรรมได้ ซึ่งเป็นผลร้ายแก่คู่ความ

แม้ว่าผู้พิพากษาทุกคนจะได้บำเพ็ญตนให้ปราศจากอคติดังกล่าวนี้ก็ดีก็ยังมีบางกรณีซึ่งถ้าปล่อยให้ผู้พิพากษานั้นพิจารณาพิพากษาคดีในบางเรื่องที่มีการเกี่ยวข้องกับตัวผู้พิพากษานั้นแล้ว คู่ความและผู้มีส่วนเกี่ยวข้องในคดีก็ไม่อาจที่จะอดระแวงสงสัยได้ ฉะนั้น เพื่อให้สิ้นการระแวงสงสัยในความเอนเอียงต่อการพิจารณาพิพากษาของผู้พิพากษากฎหมายจึงได้บัญญัติให้โอกาสแก่คู่ความที่จะร้องคัดค้าน ไม่ให้ผู้พิพากษาคณใดคนหนึ่งนั่งพิจารณาคดีเรื่องใดเรื่องหนึ่งได้ตามที่บัญญัติให้อำนาจไว้ในประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความแพ่ง มาตรา 11-14 โดยมาตรา 11, 12 เป็นเหตุคัดค้านมาตรา 13 เป็นวิธีคัดค้าน และมาตรา 14 เป็นผลของการคัดค้าน

หัวข้ออธิบาย

1. เหตุคัดค้าน
2. วิธีคัดค้าน
3. ผลของการคัดค้าน

1) เหตุคัดค้าน ประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความแพ่ง มาตรา 11 บัญญัติว่า “เมื่อคดีถึงศาล ผู้พิพากษาคนหนึ่งคนใดในศาลนั้นอาจถูกคัดค้านได้ ในเหตุใดเหตุหนึ่งดังต่อไปนี้

- (1) ถ้าผู้พิพากษานั้นมีผลประโยชน์ได้เสียเกี่ยวข้องกับคดีนั้น
- (2) ถ้าเป็นญาติเกี่ยวข้องกับคู่ความฝ่ายใดฝ่ายหนึ่ง คือว่าเป็นบุพการี หรือผู้สืบสันดานไม่ว่าชั้นใด ๆ หรือเป็นพี่น้อง หรือลูกพี่ลูกน้องนับได้เพียงภายในสามชั้น หรือเป็นญาติเกี่ยวพันทางแต่งงานนับได้เพียงสองชั้น
- (3) ถ้าเป็นผู้ที่ได้ถูกอ้างเป็นพยานโดยที่ารู้ได้เห็นเหตุการณ์ หรือโดยเป็นผู้เชี่ยวชาญมีความรู้เป็นพิเศษเกี่ยวข้องกับคดีนั้น
- (4) ถ้าได้เป็นหรือเป็นผู้แทนโดยชอบธรรม หรือผู้แทน หรือได้เป็นทนายความของคู่ความฝ่ายใดฝ่ายหนึ่งมาแล้ว
- (5) ถ้าได้เป็นผู้พิพากษานั่งพิจารณาคดีเดียวกันนั้นในศาลอื่นมาแล้ว หรือเป็นอนุญาโตตุลาการมาแล้ว
- (6) ถ้ามีคดีอีกเรื่องหนึ่งอยู่ในระหว่างพิจารณา ซึ่งผู้พิพากษานั้นเอง หรือภริยาหรือญาติทางสืบสายโลหิตตรงขึ้นไป หรือตรงลงมาของผู้พิพากษานั้นฝ่ายหนึ่งพิพาทกับคู่ความฝ่ายใดฝ่ายหนึ่ง หรือภริยาหรือญาติทางสืบสายโลหิตตรงขึ้นไป หรือตรงลงมาของคู่ความฝ่ายนั้นอีกฝ่ายหนึ่ง
- (7) ถ้าผู้พิพากษานั้นเป็นเจ้าของหรือลูกหนี้ หรือเป็นนายจ้างของคู่ความฝ่ายใดฝ่ายหนึ่ง

มาตรา 12 บัญญัติว่า “เมื่อศาลใดมีผู้พิพากษาแต่เพียงคนเดียว ผู้พิพากษานั้นอาจถูกคัดค้านด้วยเหตุใดเหตุหนึ่งตามที่กำหนดไว้ในมาตราก่อนนี้ได้ หรือด้วยเหตุประการอื่นอันมีสภาพร้ายแรง ซึ่งอาจทำให้การพิจารณาหรือพิพากษาคดีเสียความยุติธรรมไป”

จากข้อความในมาตรา 11 และมาตรา 12 นี้ อาจแยกออกพิจารณาได้ดังนี้

1. เหตุคัดค้านอันเนื่องมาจากการมีผลประโยชน์ได้เสียเกี่ยวข้องในคดี
2. เหตุคัดค้านอันเนื่องมาจากการเป็นญาติ
3. เหตุคัดค้านอันเนื่องมาจากการถูกอ้างเป็นพยาน
4. เหตุคัดค้านอันเนื่องมาจากการเป็นผู้แทนโดยชอบธรรม ผู้แทนหรือ
ทนายความ
5. เหตุคัดค้านอันเนื่องมาจากการเคยนั่งพิจารณาคดีนั้นมาแล้ว
6. เหตุคัดค้านอันเนื่องมาจากการมีคดีพิพาทกับคู่ความฝ่ายนั้น
7. เหตุคัดค้านอันเนื่องมาจากการเป็นเจ้าของหุ้นหรือนายจ้างของคู่ความ
8. การคัดค้านผู้พิพากษาในศาลที่มีผู้พิพากษาคนเดียว
9. เหตุคัดค้านอื่นใดอันมีสภาพร้ายแรง

1. เหตุคัดค้านอันเนื่องมาจากการมีผลประโยชน์ได้เสียเกี่ยวข้องในคดี

หมายความว่า กฎหมายให้สิทธิแก่คู่ความในอันที่จะคัดค้านผู้พิพากษาคคน
ใดก็ได้ แต่ผู้พิพากษาคคนนั้นจะต้องเป็นคนที่นั่งพิจารณาคดีนั้นในศาล และเหตุที่คัดค้าน
ได้จะต้องมาจากการมีผลประโยชน์ได้เสียเกี่ยวข้องในคดี คำว่า “ผลประโยชน์ได้เสีย
เกี่ยวข้อง” หมายความว่า ถ้าคู่ความฝ่ายหนึ่งฝ่ายใดแพ้หรือชนะคดีนั้นแล้ว จะ
กระทบกระเทือนถึงผลประโยชน์ของผู้พิพากษาคด้วย เช่น ภรรยาผู้พิพากษาคฟ้องเรียก
หนี้สินต้องนับว่าผู้พิพากษาคมีผลประโยชน์เกี่ยวข้องด้วย หรือผู้พิพากษาคเป็นผู้รับ
พินัยกรรมของผู้ตาย ผู้รับพินัยกรรมคนอื่นพิพาทกับทายาทโดยธรรมของผู้ตาย ในเรื่อง
พินัยกรรมนั้นว่าใช้ได้หรือไม่ ดังนี้ เป็นต้น¹

2. เหตุคัดค้านอันเนื่องมาจากการเป็นญาติ

กฎหมายจัดลำดับญาติที่อาจเป็นเหตุให้คัดค้านได้รวม 5 ประเภทด้วยกันคือ

- ก. บุพการี
- ข. ผู้สืบสันดาน

¹คำอธิบาย ป.วิ.แพ่ง โดย ศาสตราจารย์ หลวงจำรูญเนติศาสตร์, หน้า 170-171.

ค. พี่น้องร่วมบิดามารดาเดียวกัน หรือร่วมแต่มารดาเดียวกัน หรือร่วมแต่บิดาเดียวกัน

ง. ลูกพี่ลูกน้องนับได้เพียงภายในสามชั้น

จ. ญาติเกี่ยวพันทางแต่งงานนับได้เพียงสองชั้น

คำว่า “บุพการี” หมายถึงญาติสืบสายโลหิตโดยตรงขึ้นไป กล่าวคือ บิดามารดา ปู่ ย่า ตา ยาย ทวด

คำว่า “ผู้สืบสันดาน” หมายถึงญาติสืบสายโลหิตโดยตรงลงมา กล่าวคือ ลูก หลาน เหลน ลื้อ

คำว่า “พี่น้อง” หมายถึงญาติผู้เป็นพี่ หรือเป็นน้องร่วมสายโลหิตเดียวกัน ทั้งจะเป็นบิดามารดาเดียวกัน หรือแต่บิดา หรือมารดาเดียวกันก็ได้

คำว่า “ลูกพี่ลูกน้อง” นับได้เพียงภายในสามชั้น คือ พี่น้อง หรือ ลูกพี่ลูกน้อง เป็นชั้นที่ 1 และบุพการี หรือผู้สืบสันดานของตนนับต่อไปอีก 2 ชั้น คือ บิดามารดา ปู่ ย่า ตา ยาย บุตร หรือหลานของสามี หรือภรรยา¹

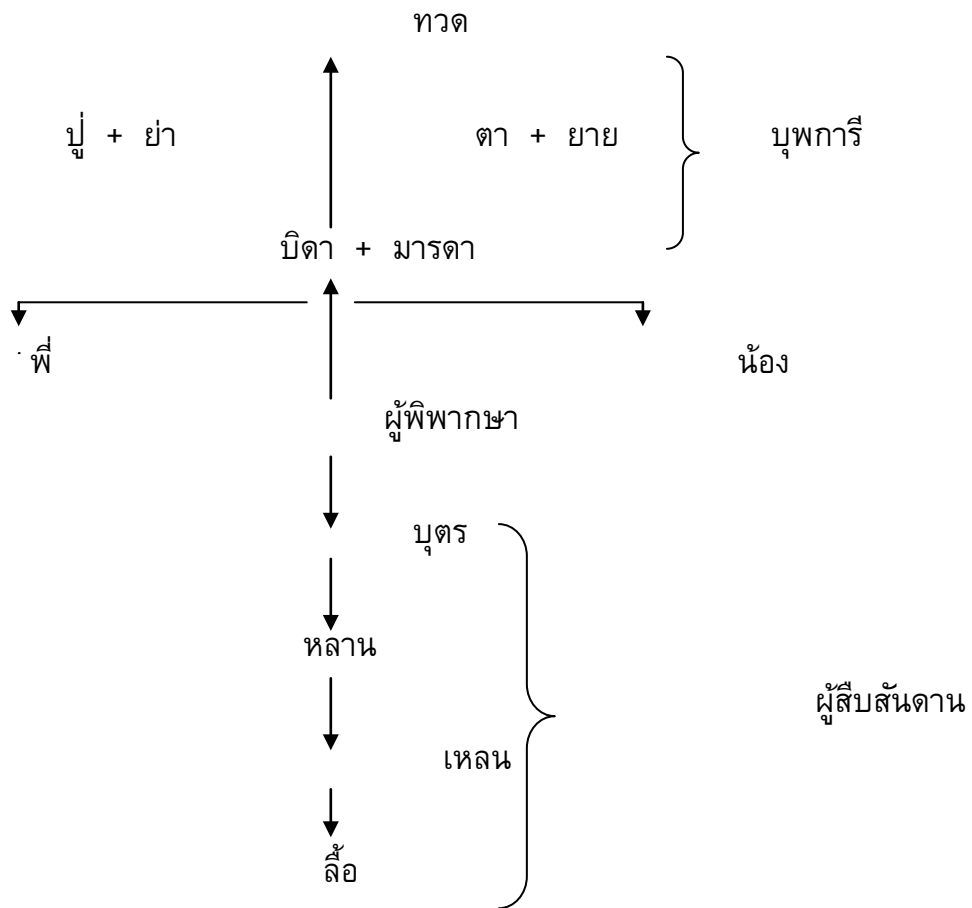
คำว่า “ญาติเกี่ยวพันทางแต่งงานนับได้เพียงสองชั้น” หมายถึง บิดามารดา ปู่ ย่า ตา ยาย บุตร หรือหลานของกลุ่มสมรส โดยถือว่า บิดามารดาของกลุ่มสมรสเป็นญาติชั้นที่ 1 สายตรงขึ้นไป บุตรของกลุ่มสมรส (ซึ่งติดมากับกลุ่มสมรสคนก่อน) เป็นญาติชั้นที่ 1 สายตรงลงมา ปู่ ย่า ตา ยาย ของกลุ่มสมรส เป็นญาติชั้นที่ 2 สายตรงขึ้นไป และหลานของกลุ่มสมรสเป็นญาติ ชั้นที่ 2 สายตรงลงมา คำว่า “หลาน” ในที่นี้หมายถึงเฉพาะหลายซึ่งเป็นบุตรของบุตรเท่านั้น ไม่หมายรวมไปถึงบุตรของพี่หรือของน้อง ซึ่งเป็นหลานเช่นกัน²

ต่อไปก็ขอได้โปรดศึกษาจากแผนภาพเพื่อประกอบการทำความเข้าใจ

¹คำอธิบาย ป.วิ.แพ่ง โดย พระนิติการณประสม, พิมพ์ครั้งที่ 3 บริษัท คณะช่างจำกัด.

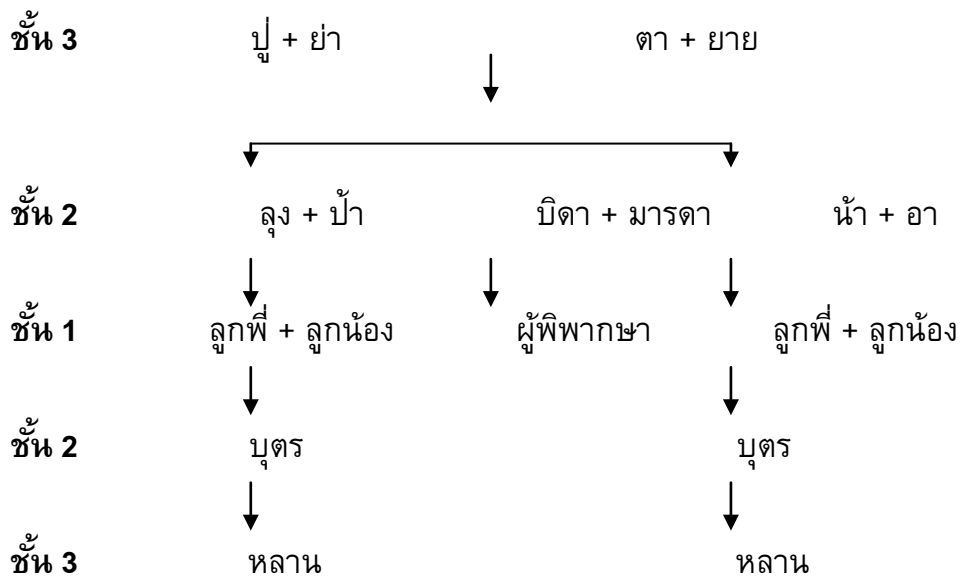
²คำอธิบาย ป.วิ.แพ่ง โดย ศาสตราจารย์ธานีินทร์ กรัยวิเชียร, พิมพ์ที่โรงพิมพ์ มร. หน้า 224-225.

แผนภาพที่ 1¹

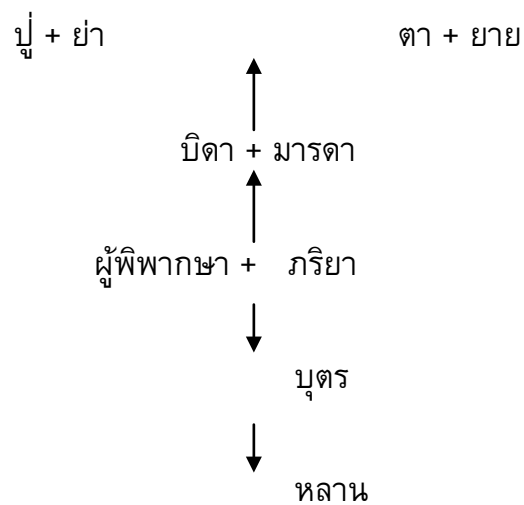

¹คำอธิบาย ป.วิ.แพ่ง โดย ศาสตราจารย์ธานีินทร์ กรัยวิเชียร พิมพ์ที่โรงพิมพ์ มร. หน้า 224-225.

แผนภาพที่ 2¹

แผนภาพที่ 3

¹ คำอธิบาย ป.วิ.แพ่ง โดย ศาสตราจารย์ธานีรินทร์ กรัยวิเชียร พิมพ์ที่โรงพิมพ์ มร. หน้า 224-225.

3. เหตุคัดค้านอันเนื่องมาจากการถูกอ้างเป็นพยาน

การอ้างผู้พิพากษาเป็นพยานอันจะเป็นเหตุให้คัดค้านผู้พิพากษามีให้หนึ่งพิจารณาพิพากษาคดีได้ตามข้อนี้ นั้น ต้องเป็นการอ้างในฐานะที่ผู้พิพากษานั้นเป็นผู้ได้รู้ได้เห็นเหตุการณ์จริง ๆ หรือว่าเป็นผู้เชี่ยวชาญมีความรู้เป็นพิเศษเกี่ยวข้องกับคดีนั้น คู่ความจะอ้างมาเฉย ๆ เพื่อกันมิให้ผู้พิพากษาพิจารณาพิพากษาคดีไม่ได้

4. เหตุคัดค้านอันเนื่องมาจากการเป็นผู้แทนโดยชอบธรรม ผู้แทนหรือทนายความ

ทนายความว่าผู้พิพากษาอาจกำลังเป็นหรือได้เคยเป็นผู้แทนโดยธรรมธรรม ผู้แทน หรือทนายความของคุณความฝ่ายใดฝ่ายหนึ่งมาแล้ว ถ้าได้หนึ่งพิจารณาคดีนั้นอีกจะทำให้เกิดการลำเอียงเสียความยุติธรรมได้ คู่ความจึงอาจยกขึ้นเป็นเหตุคัดค้านได้

คำว่า “ผู้แทนโดยชอบธรรม” หมายความว่า บุคคลซึ่งตามกฎหมายมีสิทธิจะทำการแทนบุคคลผู้ไร้ความสามารถ หรือเป็นบุคคลที่จะต้องให้คำอนุญาต หรือให้ความยินยอมแก่ผู้ไร้ความสามารถในอันที่จะกระทำการอย่างใดอย่างหนึ่ง (ป.วิ.แพ่ง มาตรา 1(13))

คำว่า “ผู้แทน” หมายถึงผู้แทนของคุณความไม่ว่าในกรณีใด ๆ

คำว่า “ทนายความ” เห็นว่าไม่หมายแต่เฉพาะเคยเป็นทนายแก้ต่างว่าต่างในคดีที่ผู้พิพากษานั้นกำลังจะพิจารณา หรือคดีที่เกี่ยวข้องเป็นเรื่องเดียวกัน แต่คงรวมถึงเคยรับปรึกษาคดีหรือเรื่องนั้นในฐานะเป็นทนายด้วย

5. เหตุคัดค้านอันเนื่องมาจากการเคยหนึ่งพิจารณาคดีนั้นมาแล้ว

การคัดค้านในกรณีนี้ หมายถึงการคัดค้านผู้พิพากษาที่เคยเป็นผู้พิพากษาซึ่งหนึ่งพิจารณาคดีกันในศาลอื่นมาก่อนแล้วเท่านั้น คดีที่เคยหนึ่งพิจารณามาก่อนจะต้องเป็นคดีเดียวกัน ถ้าคดีหนึ่งเคยเป็นคดีแพ่ง อีกคดีหนึ่งเป็นคดีอาญาถือว่าเป็นคนละคดีกัน (นัยคำพิพากษาศาลฎีกาที่ 938/2472)

6. เหตุคัดค้านอันเนื่องมาจากการมีคดีพิพาทกับคู่ความฝ่ายนั้น

เหตุคัดค้านข้อนี้จะต้องเป็นเรื่องที่ผู้พิพากษาหรือภริยา หรือบุพการี หรือผู้สืบสันดานของผู้พิพากษานั้นกำลังพิพาทกับคู่ความหรือภริยา หรือบุพการี หรือผู้สืบสันดานของคุณความ คดีอีกเรื่องหนึ่งที่พิพาทกันจะต้องอยู่ในระหว่างพิจารณา โดยจะอยู่ในศาลใดก็ได้ จะเป็นคดีแพ่งหรือคดีอาญาก็ได้ เช่น นครบุตรของนิพนธ์ ซึ่งเป็น

ผู้พิพากษาฟ้องวรพลเรื่องบุกรุกที่ดินคดีหนึ่ง นายนิติซึ่งเป็นบิดาของวรพลฟ้องเรียกหนี้สินจากทิวาอีกคดีหนึ่ง แม้ทิวาจะไม่เกี่ยวข้องกับนายนิพนธ์เลยก็ดี แต่ถ้านิพนธ์พิจารณาคดีที่นิติฟ้องนายทิวา นายนิพนธ์อาจถูกคัดค้านตามข้อนี้ได้

7. เหตุคัดค้านเนื่องมาจากการเป็นเจ้าของนี้ ลูกหนี้ หรือนายจ้างของคู่ความ

การเป็นเจ้าของนี้หรือลูกหนี้ หมายถึง การเป็นหนี้ตามประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความแพ่ง ไม่ว่าจะมูลหนี้จะเกิดจากสัญญาหรือละเมิด ส่วนกรณีที่เป็นนายจ้างของคู่ความฝ่ายใดฝ่ายหนึ่งนั้น หมายถึงนายจ้างตามสัญญาจ้างแรงงานเท่านั้น และจะต้องกำลังเป็นนายจ้างอยู่หากได้ชำระหนี้กันไปแล้วหรือขาดจากการเป็นนายจ้างแล้วไม่เข้าข้อนี้

8. การคัดค้านผู้พิพากษาในศาลที่มีผู้พิพากษาคณะเดียว

กรณีตามมาตรา 12 นี้ ใช้กับศาลที่มีผู้พิพากษาแต่เพียงคนเดียว การที่ศาลใดจะมีผู้พิพากษาเพียงคนเดียวนั้น อาจเกิดได้ 2 ประการคือ

ก. ศาลนั้นมีผู้พิพากษาประจำศาลเพียงคนเดียว หรือ

ข. ศาลนั้นมีผู้พิพากษาหลายคน แต่ขณะนั้นเหลือคนเดียว เช่น คนอื่นลา กิจ ดิตราชการ หรืออยู่ระหว่างการโยกย้ายยังไม่ปฏิบัติหน้าที่ราชการ และเหตุคัดค้านผู้พิพากษาในศาลที่มีผู้พิพากษาคณะเดียวมี 2 ประการคือ

ก) เหตุคัดค้านตามมาตรา 11 ตั้งแต่ (1) ถึง (7)

ข) เหตุคัดค้านอื่นใดอันมีสภาพร้ายแรงซึ่งอาจทำให้การพิจารณาหรือพิพากษาคดีเสียความยุติธรรมไป

9. เหตุคัดค้านอื่นใดมีสภาพร้ายแรง

การพิจารณาว่าเหตุคัดค้านนั้นมีสภาพร้ายแรง ซึ่งอาจทำให้การพิจารณาพิพากษาคดีเสียความยุติธรรมไปหรือไม่ จะต้องพิจารณาจากข้อเท็จจริงเป็นเรื่อง ๆ ไป มิใช่ว่าเมื่อคู่ความคัดค้านแล้ว ศาลจะต้องรับฟังและปฏิบัติตามคำคัดค้านเสมอไป เพราะคู่ความอาจแก้งคัดค้านเพื่อหาเหตุประวิงเวลาหรือเพื่อเหตุประการอื่น ๆ ก็ได้¹

¹คำอธิบาย ป.วิ.แพ่ง โดย ศาสตราจารย์ชานินทร์ กรัยวิเชียร พิมพ์ที่โรงพิมพ์ มร. หน้า 236.

2) **วิธีคัดค้าน** ตามประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความแพ่ง มาตรา 13 บัญญัติว่า “ถ้ามีเหตุที่จะคัดค้านได้อย่างใดอย่างหนึ่งตั้งที่กล่าวไว้ในสองมาตราก่อนเกิดขึ้นแก่ผู้พิพากษาคนใดคนหนึ่งที่นั่งในศาล

(1) ผู้พิพากษานั้นเอง จะยื่นคำบอกกล่าวต่อศาลแสดงเหตุที่ตนอาจถูกคัดค้านแล้วขอถอนตัวออกจากการนั่งพิจารณาคดีนั้นก็ได้

(2) คู่ความเกี่ยวข้องอาจยกข้อคัดค้านขึ้นอ้างโดยทำเป็นคำร้องยื่นต่อศาล แต่ถ้าตนได้ทราบเหตุที่ฟังคัดค้านได้ก่อนวันสืบพยาน ก็ให้ยื่นคำร้องคัดค้านเสียก่อนวันสืบพยานนั้น หรือถ้าทราบเหตุที่ฟังคัดค้านได้ในระหว่างพิจารณา ก็ให้ยื่นคำร้องคัดค้านไม่ช้ากว่าวันนัดสืบพยานครั้งต่อไป แต่ต้องก่อนเริ่มสืบพยานเช่นว่านั้น

เมื่อได้ยื่นคำร้องดังกล่าวแล้ว ให้ศาลงดกระบวนการพิจารณาทั้งปวงไว้ก่อนจนกว่าจะได้มีคำชี้ขาดในเรื่องที่คัดค้านนั้นแล้ว แต่ความข้อนี้มีให้ใช้แก่กระบวนการพิจารณาซึ่งจะต้องดำเนินโดยมิชักช้า อนึ่ง กระบวนการพิจารณาทั้งหลายที่ได้ดำเนินไปก่อน ได้ยื่นคำร้องคัดค้านก็ดี และกระบวนการพิจารณาทั้งหลายในคดีที่จะต้องดำเนินโดยมิชักช้า แม้ถึงว่าจะได้ดำเนินไปภายหลังที่ได้ยื่นคำร้องคัดค้านก็ดี เหล่านี้ย่อมสมบูรณ์ไม่เสียไปเพราะเหตุที่ศาลมีคำสั่งยอมฟังคำคัดค้าน เว้นแต่ศาลจะได้กำหนดไว้ในคำสั่งเป็นอย่างอื่น

ถ้าศาลได้มีผู้พิพากษาคนเดียว และผู้พิพากษานั้นถูกคัดค้าน หรือถ้าศาลได้มีผู้พิพากษาหลายคน และผู้พิพากษาทั้งหมดถูกคัดค้าน ให้ศาลซึ่งมีอำนาจสูงกว่าศาลนั้นตามลำดับเป็นผู้ชี้ขาดคำคัดค้าน

ถ้าศาลได้มีผู้พิพากษาหลายคน และผู้พิพากษาที่มีได้ถูกคัดค้านรวมทั้งข้าหลวงยุติธรรม ถ้าได้นั่งพิจารณาด้วยมีจำนวนครบที่จะเป็นองค์คณะ และมีเสียงข้างมากตามที่กฎหมายต้องการให้ศาลเช่นว่านั้นเป็นผู้ชี้ขาดคำคัดค้าน แต่ในกรณีที่อยู่ในอำนาจของผู้พิพากษาคนเดียวจะชี้ขาดคำคัดค้าน ห้ามมิให้ผู้พิพากษานั้นมีคำสั่งให้ยกคำคัดค้านโดยผู้พิพากษาอีกคนหนึ่ง หรือข้าหลวงยุติธรรมมิได้เห็นพ้องด้วย

ถ้าศาลได้มีผู้พิพากษาหลายคน และผู้พิพากษาที่มีได้ถูกคัดค้าน แม้จะนับรวมข้าหลวงยุติธรรมเข้าด้วย ยังมีจำนวนไม่ครบที่จะเป็นองค์คณะ และมีเสียงข้างมากตามที่กฎหมายต้องการ หรือถ้าผู้พิพากษาคนเดียวไม่สามารถมีคำสั่งให้ยกคำคัดค้านเสียด้วยความเห็นพ้องของผู้พิพากษาอีกคนหนึ่ง หรือข้าหลวงยุติธรรมตามที่บัญญัติไว้ในวรรคก่อน ให้ศาลซึ่งมีอำนาจสูงกว่าศาลนั้นตามลำดับเป็นผู้ชี้ขาดคำคัดค้าน”

หัวข้ออธิบาย

1. คู่ความอาจคัดค้านหรือผู้พิพากษาอาจถอนตัวเองได้
2. กำหนดระยะเวลาคัดค้าน
3. การวินิจฉัยชี้ขาดคำคัดค้าน

1. คู่ความอาจคัดค้านหรือผู้พิพากษาอาจถอนตัวเองก็ได้

เมื่อผู้พิพากษาที่หนึ่งพิจารณาคดีนั้นไม่ว่าในฐานะเจ้าของสำนวนหรือองค์คณะได้ทราบว่าตนอาจถูกคัดค้าน หรือตนอยู่ในกรณีตามมาตรา 11 หรือ 12 ผู้พิพากษานั้นอาจยื่นคำบอกกล่าวต่อศาลขอถอนตัวก็ได้ การยื่นคำบอกกล่าวในทางปฏิบัติมักยื่นแก่ผู้พิพากษาหัวหน้าศาล หรืออธิบดีผู้พิพากษาศาล แล้วแต่กรณี หรือคู่ความฝ่ายที่เกี่ยวข้องอาจยกข้อคัดค้านขึ้นอ้างได้โดยทำเป็นคำร้องยื่นต่อศาล ส่วนพยานหรือผู้พิพากษาจะคัดค้านผู้พิพากษาด้วยกันหาได้ไม่

2. กำหนดระยะเวลาคัดค้าน

กฎหมายกำหนดระยะเวลาคัดค้านไว้สองระยะ คือ ถ้าทราบก่อนวันสืบพยานต้องคัดค้านเสียก่อนวันสืบพยาน แต่ถ้าทราบภายหลังวันสืบพยานแล้วต้องคัดค้านก่อนวันสืบพยานครั้งต่อไป แม้การพิจารณาจะได้ดำเนินไปแล้วเล็กน้อยเพียงใดก็ตาม (คำพิพากษาฎีกาที่ 1050/2463, 938/2472, 931/2473) กรณีไม่มีการสืบพยานไม่ว่ากรณีใดก็ตามต้องคัดค้านก่อนศาลมีคำพิพากษา

3. การวินิจฉัยชี้ขาดคำคัดค้าน

(1) ถ้าคู่ความคัดค้านจะต้องมีการไต่สวนเสมอ และชี้ขาดคำคัดค้านนั้นเริ่มตั้งแต่วันการพิจารณาคดีทั้งปวงไว้ก่อนจนกว่าจะได้มีคำชี้ขาดในเรื่องที่คัดค้านแล้ว

(2) องค์คณะผู้พิพากษาที่จะชี้ขาดคำคัดค้านต้องเท่ากับองค์คณะที่กำลังพิจารณาอยู่ในศาลนั่นเอง ถ้าผู้พิพากษาศาลใดถูกคัดค้านหมดทั้งศาล ศาลซึ่งมีอำนาจคัดค้านจะต้องเป็นศาลสูงกว่าศาลที่ถูกคัดค้านนั้นเป็นผู้ชี้ขาดคำคัดค้าน

3) ผลของการวินิจฉัยชี้ขาดคำคัดค้าน ประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความแพ่ง มาตรา 14 บัญญัติว่า “เมื่อได้มีการร้องคัดค้านขึ้น และผู้พิพากษาที่ถูกคัดค้านไม่ยอมถอนตัวออกจากกรณึ่งพิจารณาคดี ให้ศาลฟังค่าแถลงการณ์ของคู่ความฝ่ายที่เกี่ยวข้อง และของผู้พิพากษาที่ถูกคัดค้านกับทำการสืบพยานหลักฐานที่บุคคลเหล่านั้นได้

นำมาและพยานหลักฐานอื่นตามที่เห็นสมควร แล้วออกคำสั่งยอมรับหรือยกเสียซึ่งคำคัดค้านนั้น คำสั่งเช่นนี้ให้เป็นที่สุด

เมื่อศาลที่ผู้พิพากษาแห่งศาลนั้นเองถูกคัดค้าน จะต้องวินิจฉัยชี้ขาดคำคัดค้าน ห้ามมิให้ผู้พิพากษาที่ถูกคัดค้านนั้นหรือออกเสียงกับผู้พิพากษาอื่น ๆ ในการพิจารณาและชี้ขาดคำคัดค้านนั้น

ถ้าผู้พิพากษาใดได้ขอถอนตัวจากการนั่งพิจารณาคดีก็ดี หรือศาลได้ยอมรับคำคัดค้านผู้พิพากษาใดก็ดี ให้ผู้พิพากษาคณะอื่นทำการแทน ตามบทบัญญัติใน พระธรรมนูญศาลยุติธรรม” หมายความว่า คำสั่งในการวินิจฉัยชี้ขาดคำคัดค้านมีได้ 2 ประการคือ ยอมรับคำคัดค้าน และยกเสียซึ่งคำคัดค้าน คำสั่งใด ๆ เช่นนี้ย่อมถึงที่สุดจะอุทธรณ์ฎีกาต่อไปไม่ได้ เมื่อศาลใดยอมรับคำคัดค้าน ก็ต้องให้ผู้พิพากษาอื่นทำการแทนต่อไป พระธรรมนูญศาลยุติธรรม มาตรา 10 อนุ 4(1) ให้ประธานศาลฎีกา อธิบดีผู้พิพากษา หรือผู้พิพากษาหัวหน้าศาล หรือผู้ทำการแทนต้องรับผิดชอบในงานของศาลให้เป็นไปโดยเรียบร้อย และมีอำนาจนั่งพิจารณาและพิพากษาคดีใด ๆ ของศาลนั้น หรือเมื่อได้ตรวจสำนวนคดีใดแล้วมีอำนาจลงลายมือชื่อในคำพิพากษาหรือทำความเข้าใจแย้งได้